

УДК 327.8(71:497.1)«1991/2011»

РОЛЬ КАНАДИ У ВРЕГУЛЮВАННІ КОНФЛІКТУ В КРАЇНАХ КОЛИШНЬОЇ ЮГОСЛАВІЇ

НОГОЛЬ А.В.,
аспірант
кафедри
міжнародних
відносин,
Чернівецький
національний
університет
імені Юрія
Федьковича

Досліджено роль та місце Канади у врегулюванні конфлікту на теренах колишньої Югославії. Метою даної статті є аналіз основних причин виникнення конфлікту, а також роль канадської миротворчої діяльності під егідою ООН у залагодженні Балканської кризи. Проведено паралелі між теоретичними ідеями канадських науковців та політиків щодо нових інструментів миротворчості таких «примус до миру» та «миробудівництво». Дано оцінку тому, наскільки ефективно ці ідеї втілювалися при проведенні миротворчої місії в країнах колишньої Югославії. Акцентовано увагу на необхідності використання нових комплексних методів вирішення конфліктів та недопущення прецедентів, шляхом вивчення окремого конфлікту, передумов та причин його виникнення. Разом з тим стоїть питання індивідуального підходу до врегулювання кризи, що потребує не простої екстраполяції існуючої моделі застосування тих чи інших інструментів, а *підбору* таких, які будуть найбільш ефективними в конкретних умовах.

Ключові слова: конфлікт, Канада, ООН, країни колишньої Югославії, Балканська криза, Косово, миротворча діяльність, миротворча місія, «миробудівництво», «примус до миру».

XX-те століття характеризується як період політичних трансформацій та економічних і соціально-культурних криз. Воно принесло масштабний конфлікт у Югославію, який не був схожим на всі попередні бо, по-перше, виник в Європі, а по-друге, вирізнявся жорстокістю та складністю, адже на одній невеликій території переплелися як етнічні, релігійні так і цивілізаційні передумови до розгортання війни.

Конфлікт на Балканах став предмет вивчення багатьох зарубіжних дослідників, Слід згадати таких науковців як С. Флаундерс та Р. Беккер, що досліджували проведення операції НАТО проти Югославії. Що ж стосується канадського наукового кола, то досить значний вклад зробили такі науковці як В. Дорн, Дж. Хіллен, які працюють над вдосконаленням інструментів миротворчості не лише Канади, а й Організації Об'єднаних Націй. Дану проблематику в контексті еволюції миротворчої діяльності Канади дотично вивчали українські дослідники М. Мацяк, С. Федина, К. Шимкевич та російські вчені Є. Ізраєльян, Н. Євтіхевич, А. Володін. Слід згадати зарубіжних науковців таких як С. Флаундерс та Р. Беккер, що досліджували проведення операції НАТО проти Югославії.

Югославія розпалася під тиском етнічних суперечностей, економічних проблем і демагогії сербського політикуму. У процесі сецесії Словенії та Хорватії розгорнулося вогнище війни в обох нових державах, яке не могло не привернути увагу Організації Об'єднаних Націй, яка в середині 1992 року сформувала миротворчі сили для стабілізації ситуації. В ході конфлікту, сербські сили застосовували широкі «етнічні чистки» в окупованих районах, створюючи потоки біженців та концентраційні табори, які нехарактерні для сучасної Європи.

Декларація незалежності Боснії від 1992 року спровокувала появу нового рівня насильства, ставши причиною війни, що тривала протягом трьох років, і прикладом політичних загроз в період «пост-холодної війни». У липні 1995 року боснійські та сербські війська почали наступ на східні анклав Сребрениці і Зепи, де вони знищили більш ніж 7000 осіб. Масові вбивства служили переломним моментом для рішення західних країн покласти край конфлікту. У ході зустрічі, яка відбулася в Лондоні 21 липня, вказаного року на міжурядовому рівні було домовлено переглянути існуючу військову політику задля ефективного врегулювання конфлікту. Поселення наземного наступу, повітряної кампанії НАТО і невтомної дипломатії Холбрука призвело до перемир'я, а врешті-решт і до підписання Дейтонських угод¹.

Найпомітнішою військовою операцією стала «Союзна сила» або «Рішуча сила» - військова операція блоку НАТО проти Союзної Республіки Югославії в період з 24 березня по 10 червня 1999 року. Рішення про початок операції в обхід Ради Безпеки ООН було прийнято Генеральним

секретарем НАТО Хав'єром Соланою після провалу переговорів у Рамбуйє та Парижі, в ході яких президент СРЮ Слободан Мілошевич відмовився підписати військові додатки до договору про врегулювання косовської кризи. Офіційним приводом початку воєнних дій стала присутність сербських військ на території краю Косово і Метохія².

Щодо Канади, то перші військові на конфліктну територію прибували протягом 1991-1992 років. Канада разом з іншими активними країнами розгорнула численні миротворчі сили ООН (відомі як Сили Організації Об'єднаних Націй з охорони або СООНО), щоб спробувати приборкати насильство в регіоні, особливо в Хорватії та Боснії і Герцеговині. Це було тільки першим із серії ООН (і пізніше, НАТО) зусиллям з підтримання миру в Хорватії, Боснії і Герцеговині, Македонії та Косово.

Теоретична мета участі канадського контингенту в СООНО полягала в тому, щоб супроводжувати конвої гуманітарної допомоги, але це швидко переросло у спробу зменшити масштаби війни. У Сребрениці французький генерал Клод Морілон з нечисленним ескортом канадців уклав угоду, згідно якої мусульмани в п'яти «безпечних зонах» повинні були роззброїтися, але мали бути захищені від сербів солдатами ООН. Внаслідок цього, постала потреба у збільшенні кількості військовослужбовців, отож канадський контингент зріс в кінцевому рахунку до 175 військових. В ході місії, канадські солдати потрапляли в облогу разом із місцевим населенням, інколи, на тривалий період. Врешті, серби у 1995 році зруйнували чотири з цих п'яти «безпечних зон», що свідчило про поразку не лише стратегічну, а й тактичну. Канадський контингент захищав сербський анклав в області Країна, що у східній Хорватії до 1995 року. Тільки тривалий період інтенсивного бойового навчання, яке дозволило налагоджено працювати зв'язковим командам, дав змогу досягнути успіху. Хорвати покинули область Країна, але перед тим встигли заподіяти шкоди у вигляді смертей, насильства, грабежу і руйнування в районах, які вони зайняли. Досвід розгортання цих подій у країнах колишньої Югославії показує те, що підтримання миру найефективніше тоді, коли військові добре навчені практикою та мають необхідне спорядження³. Військовослужбовці, які не мали навиків чи спорядження, були приреченими на поразку, адже операції з підтримання миру включали в себе поселення військових дій, наведення громадського порядку, а подекуди, і надання психологічної до-

помоги населенню, тобто екстремальні ситуації вимагали професіоналізму, фінансування та віри в справу.

Варто зазначити, що головним імперативом місії ООН з підтримання миру завжди виступав лозунг «згода і співпраця воюючих сторін – ключ до успіху», цей імператив Організація Об'єднаних Націй протягом її існування завжди намагалася втілити в життя, адже ефективність підтримання миру залежить від добровільного співробітництва. У складних конфліктах, під час яких неможливо було досягти успіху за допомогою невійськових методів, Організація Об'єднаних Націй допустила можливість використання сили, аби змусити воюючу агресивну сторону приймати умови, які їй диктує міжнародна спільнота. Це явище відоме також як «примус до миру». Поєднання «підтримання миру» і «примусу до миру» перетворилося в нову концепцію, яка мала би на практиці призвести до врегулювання конфлікту. Поняття «примус до миру», запропоноване Бутросом Галі у 1992 році, передбачало краще ніж раніше озброєні війська, які здатні проводити військові операції та змушувати воюючі сторони до примирення. Канада як держава-миротворець під егідою ООН активно долучилася до вирішення конфлікту на Балканах та завжди мала свою позицію з чітким баченням того, яким чином має здійснюватися залягодження суперечки, апелюючи до власного досвіду миротворчих операцій. При цьому Канада відіграла неостанню роль у перегляді традиційної миротворчості, і саме під час розгортання конфлікту на Балканах, уряд Канади вирішив, що крім військовослужбовців, військового спорядження та гуманітарної допомоги, необхідна нова ідея, яка була би ефективнішою за попередні. Саме тому, канадські політики виступили за «примус до миру», що вважався засобом досягнення безпеки та основних свобод людей. Найважливішу роль в цьому питанні відіграли промови Барбари Макдугалл і Браяна Малруні у вересні 1991 року. Виступаючи 25 вересня 1991 року на ГА ООН, Макдугалл заявила, що ООН повинна відмовитися від принципу невтручання у внутрішні справи держав, для того щоб припинити збройний конфлікт в Югославії. За словами міністра, руйнування урядової системи влади у Югославії у разі свого продовження могло б загрожувати миру і безпеці сусідніх з нею країн. Тому концепція суверенітету повинна поважати більш важливі принципи, включаючи необхідність збереження людського життя від загрози знищен-

ня. Спочатку виступу Макдугалл не надали великого значення, оскільки вона говорила лише про Югославію. Проте вже через кілька днів Малруні відмежував можливість втручання у внутрішні справи суверенної держави від ситуації в Югославії. Як заявив прем'єр-міністр під час виступу в Стенфордському університеті 29 вересня 1991 році, «ми виступаємо за перегляд меж національного суверенітету в світі, де проблеми не визнають національних кордонів». Малруні зауважив, що «посилання на принцип національного суверенітету так само застарілі і неприйнятні, як і випадки, коли поліція відмовляється зупинити насильство в сім'ї, посилаючись на недоторканність житла»⁴. Пізніше ці ідеї підхоплюють інші канадські політики, які виступатимуть з ідеєю безпеки особистості, пріоритетом людини над державою та «розумною» політикою впливових держав по відношенню до слабких, де нехтують правами людини.

Варто зазначити, що діяльність ООН в колишній Югославії була першим тестом на ефективність для нового виду операції. Безумовно СООНО в Боснії і Герцеговині прагнула знайти середній шлях між традиційними місіями з підтримання миру і великомасштабними операціями, при яких використовують активні групи військ, щоб «створити» середовище «миру». Власне, СООНО – одна з найбільших і найдорожчих операцій ООН «з підтримання миру», яку не можна впевнено назвати успішною, разом з тим, стверджувати, що місія була провальною теж не можна, адже це нівелює роботу зроблену країнами-членами ООН.

Найсерйозніший недолік стратегії полягає в тому, що величезна військова, цивільна і гуманітарна діяльність когерентно не пов'язана з політикою, яка переконала би воюючі сторони в тому, що для них вигідно вести переговори, а не воювати. Сама Організація Об'єднаних Націй знала, що було небезпечно розгортати миротворчу операцію без політичних передумов успіху⁵. Тобто, прогалина в миротворчій діяльності ООН – недостатньо продумана стратегія по врегулюванню даного конфлікту, яка поягає в тому, що застосовуючи елементи «миротворчості», «підтримання миру», «миробудівництва» не було враховано ментальні чинники, що впливали на населення, яке між собою воювало. Намагання накласти план порятунку на надскладний етнічний, релігійний та політичний конфлікт, призвело до втрати людських ресурсів, часу і, врешті, до загального знесилення.

Ситуації, з якими канадські збройні сили зіштовхнулися на Балканах, були унікальними. Навики, необхідні для мирної місії, часто дуже відрізнялися від навичок, необхідних при врегулюванні звичайного конфлікту. Миротворці повинні бути готовими вести війну і творити мир. У водах Адріатичного моря Канада розгорнула військово-морські та авіаційні ресурси, щоб допомогти ООН в її військово-морській блокаді поставок зброї в область. Канадці також спробували захистити область етнічних меншин (вже раніше вказані «безпечні зони», які, як виявиться, будуть не дуже безпечними), що перебували в облозі. Канада та інші країни, в ході миротворчих операцій зіткнулися з величезними труднощами в намаганні приборкати насильство, ненависть і лють воюючих сторін, яких, часом, неможливо було запобігти.

Останній контингент Збройних сил Канади покинув район в 2004 році. Найбільше число канадців, що служило в місії ООН в цьому регіоні – 2000 військовослужбовців. Натомість, більше ніж 40 тисяч військових з багатьох країн взяли участь в одному із найчисленніших контингентів ООН, який був присутній під час миротворчих операцій. Контингенти НАТО продовжують грати важливу роль з підтримки миру в регіоні. У 1999-2000 роках Канада надала найбільший контингент з часів Корейської війни. Функції місій полягали в створенні умов миру і безпеки, необхідних для проведення переговорів по всеосяжному врегулюванню Югославської кризи. У плані з підтримання миру передбачалося виведення військ Югославської народної армії і демілітаризація РОООН, повернення біженців, відновлення поліцейських сил, розглядалися також суміжні питання, що стосуються планованого процесу нормалізації⁶. Тобто дані проблеми залучали саме елементи миробудівництва, яке априорі не могло містити блискавичних планів приречених на успіх. Стабільність і процвітання регіону – нелегкий шлях, деякі проблеми залишилися «замороженими», деякі вдалося вирішити, але існує ризик загострення ситуації в будь-який момент. Однією з таких загроз є ситуація в Косово, 17 лютого 2008 парламент Косово оголосив свою незалежність від Сербії. Це був сміливий крок і той, який створив сильні напружені відносини в міжнародному співтоваристві. Протягом 1990-х косовські албанці більшості вимагали права на незалежність, в той час як Сербія наполягла на тому, що область Косово була і залишається невід'ємною частиною Сербії. Напружені відно-

сини ще більш ускладнилися і до 1998 розв'язався повномасштабний конфлікт між партизансько-косовською Визвольною армією і сербською Спеціальною Поліцією, а також сербськими збройними силами. 10 червня 1999 року після перемир'я Рада Безпеки ООН прийняла Резолюцію 1244, яка уповноважувала миротворчі сили КФОР допомагати управляти областю і підтримувати мир. Ця дія формально закінчила «громадянську війну». У 2008 році після сербських виборів, область Косово знову оголосила про свою незалежність, яка домоглася міжнародного визнання. Міжнародна спільнота розуміла, що питання Косово є досить важливим, адже мир та стабільність регіону прямо залежали від спокою на всій території колишньої Югославії.

Відповідно до міжнародного права, населення Косово мало можливість створити незалежну державу, адже це було проявом самовизначення⁷. Проблема Косово стала наслідком конфлікту та практично поділила світ на тих, хто визнав його і решту. Для Канади найсуттєвішим також було питання майбутнього краю Косово. Стітка економічно та впливова політично Канада, довгий час вагалася до якої групи держав доєднатися, і навіть, відмовлялася підтвердити незалежність Косово, але 18 березня 2008 року, канадський уряд формально визнав нову країну. Справжні причини вагання уряду з визнанням недоступні широкій публіці, але в аналізі новин, історичних проблем і урядових документів, можна розкрити суть такої позиції. Нерішучість Канади пов'язані насамперед з такими причинами: страх перед можливою аналогічною ситуацією з Квебеком, малоймовірність того, що Косово буде процвітаючою державою⁸.

Косово стало вогнищем одного із найінтенсивніших військових конфліктів на континенті після закінчення Другої світової війни. Косовська проблема –непересічне явищем в сучасній практиці міжнародних відносин: вперше в історії військовий удар по суверенній державі було завдано у відповідь не на зовнішню агресію, а на внутрішній конфлікт і на насильство держави щодо власного населення. У реакції країн НАТО тісно переплелася багато чого: і жорсткий зовнішньополітичний реалізм, і прагнення до реалізації ідеалів Заходу в житті, і маніпулювання суспільною свідомістю за допомогою засобів масової інформації, і тиск на суспільство.

Загалом європейські держави намагалися шукати автономну політичну лінію в косовському

питанні, яка відповідала би передусім їх власним інтересам. Європейські політики не могли не враховувати того факту, що в косовській кризі зіткнулися засадничі принципи сучасних міжнародних відносин: територіальної цілісності держав і невтручання в їхні внутрішні справи, з одного боку, з іншого – права націй на самовизначення, гуманітарного боргу захисту прав людини, зокрема етнічних меншин, незалежно від національних кордонів. Подібна суперечлива ситуація мала місце не лише в колишній Югославії та на Балканах в цілому, вона характерна і для десятків інших регіонів і країн – від Тибету до Палестини. Однак той факт, що югославська криза включаючи косовський конфлікт спалахнула в самій Європі, викликав особливе занепокоєння європейських країн. Виходячи з цього, необхідним є універсальний підхід до економічного розвитку і стабілізації в кризовому регіоні, що полягає в реалізації підтримання стабільності в Південно-Східній Європі при широкому міжнародному сприянні з метою подальшого розвитку демократії, економічного процвітання та регіонального співробітництва⁹.

Югославська чи Балканська криза включаючи косовську проблему, стала своєрідним викликом для Канади, яка вважала себе сильною демократичною державою і здійснювала активну миротворчу діяльність в рамках ООН зокрема. Уряд Канади що змінювався двічі, за час конфлікту, мав чітку позицію - допомогти врегулювати конфлікт, хоча ідеї до його врегулювання часто різнилися у методах – несилі чи із застосуванням сили. Часом, надієвість привабливих ідей на практиці, при-

зводило до провалів операцій, великої кількості смертей та різкої критики міжнародної спільноти як на адресу ООН, так і на адресу активних держав, зокрема Канади.

Та все ж починаючи з 1990-х років, канадські Збройні сили опинилися в районі бойових дій, де миротворчі війська повинні були брати участь у перестрілках, щоб спробувати покласти край складному конфлікту. Ці спроби не були даремними, хоча мир був досягнутий дорогою ціною, адже на Балканах в ході місії 23 канадця загинули і ще багато було поранено.

Таким чином, досвід врегулювання Югославської кризи був цінним для країн-членів ООН і для Канади в тому числі, адже світ зрозумів, що спалахнути конфлікт може будь-де, якщо є на те хоча б незначні причини. Постало також і питання реорганізації ООН, що й досі гостро актуальне, як і потреба в нових інструментах вирішення конфліктів на регіональному та глобальному рівнях. Серйозною є також проблема неможливості застосування окремих ідей миротворчості на практиці, адже світ постійно змінюється, тому методи вирішення конфліктів, які ще 10 - 15 років тому були досить дієвими, сьогодні можуть бути недоцільними. Отож при вирішенні того чи іншого конфлікту, його потрібно вивчити як окремий феномен, але разом з тим, враховувати причинно-наслідкові зв'язки, недоцільно просто екстраполювати одну ситуацію на іншу, бо найменший нюанс, може змінити перебіг конфлікту, тим самим, ускладнити його вирішення.

ПОСИЛАННЯ:

¹ The War in Bosnia, 1992–1995 [Електронний ресурс] // U.S. Department of State. Office of the historian. – Режим доступу: <https://history.state.gov/milestones/1993-2000/bosnia>

² Inostrannyye voennyye operatsii v mire v 1991-2011 godah [Elektronnyy resurs] // Rianovosti. – Режим доступу: http://ria.ru/arab_info/20110320/355829532.html#ixzz3iVPtVh4h

³ Kosovo & the Canadian Decision [Електронний ресурс] / Aldous Sperl // Atlantic International Studies Journal. – Режим доступу: <http://atlismta.org/online-journals/0809-journal-intervention/kosovo-the-canadian-decision/>

⁴ Evolyutsiya kanadskogo mirotvorchestva posle holodnoy voyny (1990-e gody) [Elektronnyy resurs] / D. A. Volodin // Rossiya i Amerika v XXI veke. – Режим доступу: <http://www.rusus.ru/?act=read&id=399>

⁵ Killing with Kindness: The UN Peacekeeping Mission in Bosnia [Elektronnyy resurs] / John F. Hillen III // Cato Foreign Policy Briefing. – No. 34. – Режим доступу: <http://www.cato.org/pubs/fpbriefs/fpb-034.html>

⁶ Политика ООН и военные действия НАТО на территории бывшей Югославии в 90 –е годы XX в. [Електронний ресурс] / Гуськова Е. Ю. // Guskova.ru. – Режим доступу: <http://guskova.ru/w/wars/2000-feb>

⁷ Meester D. Remedial secession: a positive or negative force for the prevention and reduction of armed conflict? / D. Meester // Canadian Foreign Policy Journal, 18:2. – 2012. – P. 153 – 154.

⁸ Гуськова Е. Ю. Косово: международные аспекты кризиса [Електронний ресурс] / Гуськова Е. Ю., Давидов Ю.П., Кандель П. Е. // Carnegie Endowment for International Peace. – Режим доступу: <http://carnegieendowment.org/files/cosovomnaspekty.pdf>

⁹ Резолюция 1244 (1999), принятая Советом Безопасности на его 4011-м заседании 10 июня 1999 года [Электронный ресурс] / Верховна Рада України. Офіційний веб-портал. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_309

Nohol A. Role of Canada in settlement of the conflict in the countries of the former Yugoslavia / Yuriy Fedkovich Chernivtsi National University

The role and place of Canada in settlement of the conflict in the former Yugoslavia is investigated. The purpose of this article is the analysis of the main reasons for emergence of the conflict in the countries of the former Yugoslavia and also a role of the Canadian peacekeeping activity under the auspices of the UN in settlement of the Balkan crisis. In article it was carried out parallels between theoretical ideas of the Canadian scientists and politicians of rather new instruments of peacemaking such as coercion to the world and peace-building during the post-conflict period thus the assessment is given that, how effectively these ideas were embodied when carrying out peacekeeping mission in the countries of the former Yugoslavia. The attention to need of use of new complex methods of the solution of the conflicts and prevention of precedents, by studying of the separate conflict, prerequisites and the reasons of its emergence is also focused. At the same time there is a question of an individual approach to settlement of crisis selection such which will be the most effective in specific conditions demands not simple extrapolation of the existing model of use of these or those tools.

Keywords: conflict, Canada, the UN, the country of former Yugoslavia, Kosovo Balkan crisis, «peacemaking», peacekeeping missions, «peacebuilding», «peace enforcement».

Ноголь А. В. Роль Канады в урегулировании конфликта в странах бывшей Югославии / Черновицкий национальный университет имени Юрия Федьковича

Исследована роль и место Канады в урегулировании конфликта в бывшей Югославии. Целью данной статьи является анализ основных причин возникновения конфликта в странах бывшей Югославии а также роль канадской миротворческой деятельности под эгидой ООН в урегулировании Балканского кризиса. В статье было проведено параллели между теоретическими идеями канадских ученых и политиков относительно новых инструментов миротворчества таких как принуждение к миру и миростроительство в постконфликтный период при этом дана оценка тому, насколько эффективно эти идеи воплощались при проведении миротворческой миссии в странах бывшей Югославии. Также акцентировано внимание на необходимости использования новых комплексных методов решения конфликтов и недопущения прецедентов, путем изучения отдельного конфликта, предпосылок и причин его возникновения. Вместе с тем стоит вопрос индивидуального подхода к урегулированию кризиса требует не простой экстраполяции существующей модели применения тех или иных инструментов, а подбор таких, которые будут наиболее эффективными в конкретных условиях.

Ключевые слова: конфликт, Канада, ООН, страны бывшей Югославии, Балканский кризис Косово, миротворческая деятельность, миротворческая миссия, «миростроительство», «принуждение к миру».

Стаття надійшла до редакції: 10.12.2015

Рекомендовано до друку: 15.01.2015